

activity they divided the values to the following levels: individual and personal, professional-group and social. In the process of assimilating social and professional-group values specialist builds his (her) individual personal system of values which includes values-goals, values-tools, values-attitudes, values-knowledge, values quality.

The way of organizing the educational process in higher educational institutions the technology of forming the professional values of future specialists should be provided. Its results should be a conscientious attitude to future professional activity, motivating people to creativity, improving the conventional model of future professional activities in student's mind that will serve as the guide for professional self-development. Particularly, attention should be paid to special importance of such educational technologies as technology of educational context, the project activity, technology of developing the critical thinking, heuristic learning, productive learning, game modeling, group and cooperative learning.

Key words: professional values, individual and personal system of professional values, training of future specialists, educational technologies.

УДК 371.132:373.3

Зверева Н.Л.*

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: АНАЛІЗ АКТУАЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасний етап розвитку системи освіти характеризується кардинальними змінами. Одним із головних завдань у галузі професійної освіти стає підготовка майбутніх учителів, що володіють не тільки сумою певних знань, умінь і навичок, але й мають багатий внутрішній потенціал численних властивостей і якостей. Перед педагогічною освітою постає завдання підготовки спеціалістів, здатних до організації ефективного педагогічного спілкування. У зв'язку з цим статтю присвячено проблемі педагогічної комунікативної компетентності вчителя початкових класів. У статті з'ясовується суть поняття «компетентність» і його відмінність від поняття «компетенція».

Ключові слова: компетентність, комунікативна компетентність, педагогічна комунікативна компетентність.

Проблема якості педагогічної освіти сьогодні є ключовим напрямком досліджень у галузі світової педагогіки. Підготовка педагогічних працівників є центральним завданням модернізації освіти, провідним принципом державної освітньої політики. Держава забезпечує умови для підвищення престижу і соціального статусу педагогічних та науково-педагогічних працівників, їхнього професійного і культурного зростання.

На сучасному етапі розвитку освіти відбувається удосконалення змісту освіти, оптимізація організаційних структур, постійний пошук найбільш ефективних форм і методів навчальної роботи, що відповідають сучасним значно збільшеним вимогам до підготовки фахівців в галузі освіти. Сьогодні потрібні вчителі, що володіють не тільки сумою певних знань, умінь і навичок, але й мають багатий внутрішній потенціал численних властивостей і якостей. Учителі початкових класів покликані вирішувати складний комплекс питань. Від їхньої професійної підготовки залежить успіх у забезпеченні навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи, підвищення його якості та ефективності.

Спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності. Усе починається з учителя, з його вміння організувати з учнями педагогічно доцільні взаємини як основу творчого спілкування. Тому на сьогодні актуального

* © Зверева Н.Л.*

характеру набувають питання формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів. Через безпосереднє спілкування педагога з учнем здійснюється найголовніше в педагогічній діяльності – вплив особистості на особистість. У зв'язку з цим комунікативні здібності та вміння педагога набувають ролі професійно значущих [2].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що проблема формування педагогічної комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів предметом цілеспрямованого наукового пошуку ще не була, хоча достатньо глибоко вивчалися суміжні і дотичні до неї напрямки.

В останні роки з'явилися наукові теоретичні дослідження, в яких проаналізовано поняття «компетенція» і «компетентність», розглянуто сутність компетентнісного підходу в освіті (В. Гузєєв, Е. Зеєр, І. Зимня, Т. Ісаєва, О. Карпенко, О. Лебедев, О. Лук'яненко, К. Митрофанов та ін.)

У вітчизняній педагогіці проблему професійно-педагогічної компетентності досліджували В. Адольф, Т. Ісаєва, І. Колеснікова, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, В. Сластенін та ін.

Проблемам комунікативної компетентності присвячено роботи В. Байденко, О. Лебедева, І. Зимньої, Л. Мітіної, Л. Петровської, Дж. Равена, В. Ширшова та ін.

Питання професійної та комунікативної компетентності розглядали О. Абдулліна, А. Журавльов, В. Кан-Калік, Н. Кузьміна, О. Лебедев, А. Панфілова, В. Сластьонін та ін.

Проблему цілеспрямованого розвитку в майбутніх учителів комунікативної компетентності досліджували О. Бодальов, О. Даниленко, В. Кан-Калік, О. Леонт'єв, Н. Кузьміна, І. Зимня, М. Лук'янова, Л. Мітіна, Л. Петровська, І. Риданова та ін.

Підхід до спілкування як особливого компоненту педагогічної діяльності та питання комунікативної підготовки майбутнього вчителя відображено в дослідженнях: В. Кан-Каліка, О. Леонт'єва, О. Мудрика, С. Орлова та ін.

Визначення комунікативної компетентності тісно пов'язане з розумінням сутності педагогічного спілкування, тому значущими є теоретичні дослідження, проведені Б. Ананьєвим, Г. Андрєєвою, О. Бодальовим, В. Горяніною, М. Каганом, В. Кан-Каліком, О. Леонт'євим, А. Мудриком та ін.

Проблема комунікативної компетентності базується на міждисциплінарному просторі, що пояснюється єдністю лінгвістичних, психологічних та методичних аспектів. Лінгвістичні поняття комунікативні якості мови, літературна норма, текст – розглядаються поряд із поняттями психології спілкування (О. Леонт'єв, В. Кан-Калік), психолінгвістики (О. Леонт'єв, М. Жинкін), педагогіки (Н. Кузьміна, В. Сластьонін, І. Зязюн), методики (Т. Ладигенська, М. Львов), мовної етики (Н. Формановська).

Метою статті є аналіз психолого-педагогічної літератури, розкриття суті таких понять, як «компетентність», «комунікативна компетентність», «педагогічна комунікативна компетентність» вчителя початкових класів.

Насамперед з'ясуємо суть поняття «компетентність» і його відмінність від поняття «компетенція».

У тлумачному словнику С. Ожегова компетенція визначається як «коло питань, в яких хто-небудь добре обізнаний; коло чийось повноважень, прав» [12, с. 289]. Новейший енциклопедический словарь визначає компетенцію як «коло повноважень якого-небудь органа, посадової особи; коло питань, в яких конкретна особа має знання, досвід» [10, с. 595]. Тлумачний словник сучасної російської мови компетенцію трактує як «коло питань, явищ, в яких дана особа авторитетна, має досвід, знання; коло повноважень, галузь належних для виконання ким-небудь питань, явищ» [15, с. 358]. У «Новому тлумачному словнику української мови» слово компетенція визначається як «добра обізнаність із чим-небудь; коло повноважень якої-небудь організації, установи, особи» [11, с. 874].

У наведених тлумаченнях компетенції загальним є їх змістова основа: знання, які повинна мати особа; коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; досвід, необхідний для успішного виконання роботи відповідно до установлених прав, законів, статутів. Знання, коло питань, досвід подано як узагальнені поняття, що не стосуються конкретної особи, не є її особистісною характеристикою. У наведених тлумаченнях явно відображено когнітивний (знання) і регулятивний (повноваження, закон, статут) аспекти цього поняття [5].

У «Новому тлумачному словнику української мови» слово компетентний означено так: «1) який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий; який ґрунтується на знанні; кваліфікований; 2) який має певні повноваження; повноправний, повновладний» [11, с. 874]. У словнику російської мови С. Ожегова поняття «компетентний» визначено як «знаючий, обізнаний, авторитетний в якій-небудь галузі; який володіє компетенцією» [12, с. 289]. У тлумачному словнику сучасної російської мови значення слова компетентний таке: «обізнаний, визнаний знавець з певного питання; який володіє компетенцією, повноправний» [15, с. 358]. Сучасний тлумачний словник російської мови так визначає слово компетентний: «Який має ґрунтовні знання в якій-небудь галузі; знаючий. Заснований на обізнаності; вагомий, авторитетний. Який володіє компетенцією; правочинний» [14, с. 282].

У всіх наведених тлумаченнях «компетентності» йдеться про людину, яка володіє відповідною компетенцією, або про заклад, орган управління, що має права для вирішення якого-небудь питання. Одним із смислів поняття компетентності є характеристика особистісних якостей людини, володіння компетенцією.

Отже, *компетенція* – це певна норма, досягнення якої може свідчити про можливість правильного вирішення якого-небудь завдання, а *компетентність* – це оцінка досягнення (або недосягнення) цієї норми.

Компетентність виступає в українській і російській мовах як якість, характеристика особи, що дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати певні завдання, виносити рішення, судження в певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність» [5].

Компетентність – інтегрований результат освіти, що на відміну від функціональної грамотності дозволяє розв'язувати цілий клас завдань; на відміну від навички є усвідомленою (передбачає етап визначення мети); на відміну від уміння є здатною до перенесення (пов'язана з цілим класом предметів впливу), удосконалюється не шляхом автоматизації та перетворення на навичку, а шляхом інтеграції з іншими знаннями, уміннями, навичками; зростає через усвідомлення загальної основи діяльності; на відміну від знання існує у формі діяльності (реальної чи мисленнєвої), а не інформації про неї. Крім того компетентність співвіднесена з ціннісними і смисловими характеристиками особи, має практико орієнтовану спрямованість [5].

Отже, компетенція – деяка відчужена, наперед задана вимога до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи), наперед задана вимога щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері. Компетентність – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності і включає особисте ставлення до предмета і продукту діяльності. Компетентність – це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмета і результату діяльності. «Компетентність» є системним поняттям, що має свою структуру, рівні, функції, своєрідні характеристики, властивості. Компетентним можна стати, опановуючи певні компетенції, реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності [5].

Освітня діяльність нерозривно пов'язана з таким поняттям, як «комунікативна компетентність».

Термін комунікація має кілька значень. По-перше, це шлях повідомлення (наприклад, повітряні чи водяні комунікації), по-друге, це форма зв'язку (наприклад, радіо, телефон, інтернет тощо), по-третє, це процес повідомлення інформації за допомогою технічних засобів масової комунікації (ЗМІ, радіо, кінематограф, телебачення, інтернет тощо), нарешті, по-четверте, комунікація виражає акт спілкування, зв'язок між двома чи більше індивідами, повідомлення інформації однією особою іншій [7].

Комунікація є інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом – людиною, твариною, машиною. Комунікація виражається в тому, що суб'єкт передає якусь інформацію (знання, ідеї, ділові повідомлення, фактичні відомості, вказівки, накази і т.п.), яку одержувач повинен лише прийняти, зрозуміти (правильно декодувати), добре засвоїти і відповідно до цього діяти. Таким «приймачем» інформації може бути людина, тварина або технічний пристрій [13].

Поняття «комунікативна компетентність» (від лат. *communico* – «роблю загальним, зв'язую, спілкуюся» і *competens* (*competentis*) – «здатний») означає сукупність знань про норми і правила ведення природної комунікації – діалогу, суперечки, переговорів тощо [1, с. 107].

К. Хоруженко це поняття розглядає як підготовленість людини до культурного спілкування з іншими людьми [17, с. 185].

Дослідження наукової літератури про сутність комунікативної компетентності показали, що існують два основні підходи до визначення найближчого родового поняття стосовно комунікативної компетентності. Низка авторів пояснюють комунікативну компетентність через поняття «здатності» (О. Аршавська, М. Вятютнев, Д. Ізаренков, Д. Крістел, С. Савіньон та інші). У роботах цих учених комунікативна компетентність розглядається як здатність використовувати мову в тій або іншій сфері спілкування [9].

Так, М. Вятютнев відзначає, що комунікативна компетентність – це здатність використовувати мову творчо, цілеспрямовано, нормативно, у взаємодії зі співрозмовниками [3, с. 40].

Поняття «комунікативна компетентність» за Д. Ізаренковим має істотні ознаки: а) віднесеність її до класу інтелектуальних здібностей індивіда; б) сфера прояву цих здібностей є діяльнісним процесом, необхідною ланкою якого є мовний компонент, так звана мовленнєва діяльність. Зважаючи на це, автор уточнює зміст комунікативної компетентності, вказуючи на те, що: по-перше, ця здатність до спілкування є складним, набутих умінням, яке формується або у процесі природного пристосування людини до умов життя в певному мовному середовищі, або за допомогою спеціально організованого навчання; по-друге, ця здатність може знайти вияв в одному або в декількох видах мовленнєвої діяльності. Таке уточнення дозволило авторові визначити комунікативну компетентність «як здатність людини до спілкування в одному, кількох або всіх видах мовленнєвої діяльності, яка становить набутих в процесі природної комунікації або спеціально організованого навчання особливу властивість мовленнєвої особистості» [6, с. 55].

Другий підхід пов'язаний з іменами таких учених, як Н. Гез, О. Казарцева, О. Константинова, Ю. Федоренко, Ю. Федоренко, Д. Хаймс та ін., які визначають комунікативну компетентність через поняття «знання, навички й уміння».

Н. Гез виділяє в понятті «комунікативна компетентність» знання про мову, навички й уміння застосовувати ці знання у мові згідно з різними ситуаціями спілкування [4, с. 19].

За О. Казарцевою, комунікативна компетентність – це знання, уміння та навички, необхідні для розуміння чужих та породження власних програм мовленнєвої поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування [8].

Ю. Федоренко визначає компетентність як знання, навички та вміння з галузей лінгвістики [16, с. 18].

Таким чином, проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «комунікативна компетентність», під цим поняттям розуміємо уміння встановлювати і підтримувати контакт зі співрозмовником, викликати інтерес до інформації, що передається, правильно використовувати вербальні і невербальні засоби мови з метою забезпечення ефективності спілкування, а також здатність правильно обирати тактику і стратегію спілкування.

Звідси випливає, що педагогічна комунікативна компетентність вчителя початкових класів – це уміння вчителя встановлювати і підтримувати контакт з учнями молодшого шкільного віку, викликати у них інтерес до інформації, що передається, правильно використовувати вербальні і невербальні засоби мови з метою забезпечення ефективності комунікації в процесі навчання, а також здатність правильно обирати тактику і стратегію спілкування.

Подальший науковий пошук з окресленої проблеми пов'язаний з обґрунтуванням шляхів і методів формування педагогічної комунікативної компетентності у майбутніх вчителів початкових класів.

Література:

1. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : [навч.-метод. посібн.] / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Бутенко Н. Ю. Комунікативна майстерність викладача: навч. посібник / Н. Ю. Бутенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 336 с.
3. Вятютнев М. Н. Коммуникативная направленность обучения русскому языку в зарубежных школах / М. Н. Вятютнев // Русский язык за рубежом. – 1977. – № 6. – С. 38-45.
4. Гез Н. И. Формирование коммуникативной компетенции как объект зарубежных методических исследований / Н. И. Гез // Иностранные языки в школе. – 1985. – № 2. – С. 17-24.
5. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uabs.edu.ua/images/stories/docs/K_VM/Holovan_03.pdf.
6. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов / Д. И. Изаренков // Русский язык за рубежом. – 1990. – № 4. – С. 54-60.
7. Коммуникативная природа педагогической деятельности: Сб. науч. трудов по материалам Международной заочной Интернет-конференции [«Педагогическая коммуникация»], (Екатеринбург, 2009) / Урал. гос. пед. ун-т; редкол. Б. М. Игошев [и др.]. – Екатеринбург : Урал. гос. пед. ун-т, 2009. – 224 с.
8. Казарцева О. М. Культура речевого общения: теория и практика обучения: учеб. пособие / О. М. Казарцева. – 2-е изд., – М.: Флинт, Наука, 1999. – 496 с.
9. Краєвська О. Д. Комунікативна компетентність як педагогічна проблема [Електронний ресурс] / О. Д. Краєвська. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2009/Pedagogica/46172.doc.htm
10. Новейший энциклопедический словарь. – М. : «Изд-во АСТ»; «Изд-во Астрель»; ООО «Транзиткнига», 2004. – 1424 с.
11. Новий тлумачний словник української мови (у трьох томах). Том 1, А–К / Укладачі: В. В. Яременко, О. М. Сліпущко.– К. : Вид-во «АКОНІТ», 2006. – 926 с.
12. Ожегов С. И. Словарь русского языка: 70000 слов / под ред. Н. Ю. Шведовой.– 23-е изд., испр. – М. : Русский язык, 1990.– 917 с.

13. Педагогическое речеведение: словарь-справочник / [под ред. Т. А. Ладыженской, А. К. Михальской]. – М. : Флинта, Наука, 1998.
14. Современный толковый словарь русского языка / сост. Л. Прокофьева.– СПб. : Норинт, 2005. – 960 с.
15. Ушаков Д. Н. Толковый словарь современного русского языка / под ред. Татьянченко Н. Ф. – М. : Альфа-Пресс, 2005.– 1216 с.
16. Федоренко Ю. П. Формування у старшокласників комунікативної компетенції в процесі вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.09 / Федоренко Ю. П. – Полтава, 2005. – 212 с.
17. Хоруженко К. М. Культурология: энциклопедический словарь / К. М. Хоруженко. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 640 с.

Зверева Н.Л.

ПРОБЛЕМА ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧИТЕЛЯ
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ: АНАЛИЗ АКТУАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

Современный этап развития системы образования характеризуется кардинальными изменениями. Одной из главных задач в области профессионального образования становится подготовка будущих учителей, обладающих не только суммой определенных знаний, умений и навыков, но и имеющих богатый внутренний потенциал многочисленных свойств и качеств. Перед педагогическим образованием стоит задача подготовки специалистов, способных к организации эффективного педагогического общения. В связи с этим статья посвящена проблеме педагогической коммуникативной компетентности учителя начальных классов. В статье выясняется суть понятия «компетентность» и его отличие от понятия «компетенция».

Ключевые слова: компетенция, коммуникативная компетенция, педагогическая коммуникативная компетенция.

Zvierieva N.L.

THE PROBLEM OF PEDAGOGICAL COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PRIMARY SCHOOL
TEACHERS: ANALISIS OF RELEVANT RESEARCHES

The current stage of development of the educational system is characterized by cardinal changes. One of the main tasks in the field of professional education is to train future teachers which not only have the sum of specific knowledge and skills, but also have a rich inner potential of numerous properties and qualities. Primary school teachers must solve a complex set of issues. The success of the educational process in secondary school depends on teachers' professional training. Thus the task of teachers is training specialists capable to organize effective pedagogical communication. Thereby this article is devoted to the pedagogical communicative competence of primary school teachers. The concepts of «competence» and «competency» are relevant to this study. Some researchers believe that these terms are synonymous, while others believe that they differ in their structure and essence. Therefore, at the beginning of this article the analysis of different approaches to interpretation of these concepts are presented. Training process is inextricably linked with the notion of «communicative competence». The study of scientific literature about the nature of communicative competence has shown that there are two basic approaches to the definition of the nearest generic concept of the communicative competence. Based on the analysis of these approaches in the article the definition of «communicative competence» is defined. Finally, based on the study and analysis of psychological and pedagogical literature on the subject, the concept of «pedagogical communicative competence» of primary school teachers is defined.

Key words: competence, communicative competence, pedagogical communicative competence.

Рецензент: Кузьменко Ю.В.